

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

2 СОН, 1 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 2, ВЫПУСК 1

LAWYER HERALD

VOLUME 2, ISSUE 1



TOSHKENT-2021

ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ НАЗАРИЯСИ ВА ТАРИХИ.
ҲУҚУҚИЙ ТАЪЛИМОТЛАР ТАРИХИ

1. МАЛИКОВА Гульчехра Рихсходжаевна В 100 ЛЕТ ЖИЗНЬ ТОЛЬКО НАЧИНАЕТСЯ ИЛИ ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ ЮРИДИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ (1920-1928).....	8
---	---

ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. МЕҲНАТ ҲУҚУҚИ. БИЗНЕС ҲУҚУҚИ.
ИЖТИМОИЙ ТАЪМИНОТ ҲУҚУҚИ

2. ТОПИЛДИЕВ Воҳиджон Раҳимжонович, ДЖАМБАКИЕВА Феруза Бахтахуновна ВОСИТАЧИЛИК ШАРТНОМАСИНИ БУЗГАНЛИК УЧУН ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИЙ ЖАВОБГАРЛИК.....	24
3. БАБАКУЛОВ Зафар Курбонназарович ТОВАР БЕЛГИСИДАН ФОЙДАЛАНИШДА ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ	32
ЖАВОБГАРЛИК МАСАЛАЛАРИ	32
4. РАХМАТОВ Анвар Исломович СПОРТ ТАШКИЛОТЛАРИНИНГ ШАРТНОМАВИЙ МАЖБУРИЯТЛАРИ	40
5. ХАСАНОВА Фарангис Акрамовна ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ ЖАВОБГАРЛИК ТУШУНЧАСИ ВА БЕЛГИЛАРИ.....	48
6. МИРСОАТОВ Ҳабибулла Қудратуллаевич МЕҲНАТ ҲУҚУҚЛАРИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШДА ПРОКУРОР НАЗОРАТИ ИНСТИТУТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ.....	53
7. ХАМДАМОВА Фируза Уразалиевна КОДИФИКАЦИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА: ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ	59

ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРИНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ.
КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ

8. ИСМОИЛОВ Олимжон Юсупжон ўғли ЛАТЕНТ ЖИНОЯТЧИЛИК: ТУШУНЧАСИ ВА ТАСНИФИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ.....	65
9. РАХИМОВ Камолиддин Мухаммаджонович ЙЎЛ ҲАРАКАТИ ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ	71

ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА,
ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ

10. КАРИМОВА Дилрабо Эргашевна СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ОРГАНОВ ДОСУДЕБНОГО ПРОИЗВОДСТВА В УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ.....	80
11. РУЗМЕТОВ Ботиржон Хайитбаевич СУЩНОСТЬ ДОКАЗАТЕЛЬСТВ И ФУНКЦИИ ИНСТИТУТА СЛЕДСТВЕННЫХ ДЕЙСТВИЙ В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН	86
12. БАЙБЕКОВА Машхура Бурибаевна ЭКСПЕРТИЗА ТАДҚИҚОТЛАРИ СИФАТИНИ ОШИРИШ БЎЙИЧА АЙРИМ ФИКРЛАР	97
13. ТОШЕВА Динара Музрафова СУД-ЭКСПЕРТИЗА ЛАБОРАТОРИЯЛАРИДА ПРОФЕССИОНАЛ ТЕСТ ТЕКШИРУВЛАРИ ВА ЛАБОРАТОРИЯЛАРАРО СОЛИШТИРМА ТЕКШИРУВЛАРНИ ЎТКАЗИШ	102

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

14. УМАРХАНОВА Дилдора Шарипхановна ЖИНОЯТ ИШЛАРИ БЎЙИЧА ХАЛҚАРО ҲАМКОРЛИК МЕХАНИЗМИНИНГ ХАЛҚАРО-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ ТАҲЛИЛИ	110
15. YULDASHEVA Govkherjan COMPARATIVE ANALYSIS OF LEGAL REGULATION AND PECULIARITIES OF THE INSTITUTE OF HONORARY CONSULS AT THE PRESENT STAGE.....	120
16. ТУРСУНОВА Маликахон Улугбековна СУЩНОСТЬ И СОДЕРЖАНИЕ ДИПЛОМАТИЧЕСКОЙ СЛУЖБЫ И ДИПЛОМАТИЧЕСКОГО ПРАВА НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ	129
17. ГУЛИМОВ Аманлык Базарбаевич ПРАВО ЖИТЕЛЕЙ ПРИАРАЛЬЯ НА БЛАГОПРИЯТНУЮ ОКРУЖАЮЩУЮ СРЕДУ	136
18. РАХМАНОВ Шухрат Наимович ПРЕДСТАВИТЕЛЬСТВА ГОСУДАРСТВ ПРИ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ КАК ЦЕНТРАЛЬНЫЙ ДВУЕДИНЫЙ ИНСТИТУТ ДИПЛОМАТИЧЕСКОГО ПРАВА МЕЖДУНАРОДНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ	143

ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

19. ИСОҚОВ Луқмонжон Холбоевич ОЗАРБАЙЖОН РЕСПУБЛИКАСИДА МИГРАЦИЯ СОҲАСИДАГИ ДАВЛАТ БОШҚАРУВИНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ	151
20. МАҲМУДХОДЖАЕВА Умида Муминовна ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ТОМОНИДАН ҲАҚ ЭВАЗИГА ХИЗМАТ КЎРСАТИШ СОҲАСИДА ҲУҚУҚНИ ҚЎЛЛАШ АМАЛИЁТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ	161
21. АМИНОВ Умид Шарипович ПОНЯТИЕ И ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ЮРИДИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ.....	168

ЁШ ОЛИМЛАР МИНБАРИ

22. ҒАЙБУЛЛАЕВА Зилола Ғайбулло қизи ИЖТИМОЙ ТАРМОҚЛАР ОРҚАЛИ АМАЛГА ОШИРИЛАЁТГАН ХАРИДЛАР ВА ЭЛЕКТРОН ШАРТНОМАЛАРНИ ТАРТИБГА СОЛИШ.....	172
23. ХОЖИЕВА Рўзигул Худайбердиевна ДАВЛАТ ХАРИДЛАРИ СОҲАСИДА ЮЗАГА КЕЛАДИГАН КОРРУПЦИЯВИЙ ҲОЛАТЛАР ВА УЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ МАСАЛАЛАРИ	179
24. ТОШЕВ Зафар Бобоқулович МУАЛЛИФЛИК ҲУҚУҚИНИ ЖИНОЙИ-ҲУҚУҚИЙ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ МУАММОЛАРИ ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ	185

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

БАБАКУЛОВ Зафар Курбонназарович

Тошкент давлат юридик университети докторанти (DSc),

Юридик фанлари бўйича фалсафа доктори (Ph.D)

E-mail: md_15@list.ru

ТОВАР БЕЛГИСИДАН ФОЙДАЛАНИШДА ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ ЖАВОБГАРЛИК МАСАЛАЛАРИ

For citation (иктибос келтириш учун, для цитирования): БАБАКУЛОВ З.К. ТОВАР БЕЛГИСИДАН ФОЙДАЛАНИШДА ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ ЖАВОБГАРЛИК МАСАЛАЛАРИ // Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 2 (2021), Б.32-39.

 2 (2021) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2021-2-3>

АННОТАЦИЯ

Товар белгиларидан ҳуқуқ эгасининг манфаатларига зид равишда фойдаланиш мулкӣ ва номулкӣ ҳуқуқларнинг бузилишига олиб келиб, ҳуқуқбузарга нисбатан тегишли фуқаролик-ҳуқуқӣ жавобгарлик юкланади. Мақолада товар белгисидан лицензия шартномасига кўра лицензиарнинг айбли ҳатти-ҳаракатлари ва уларнинг мазмуни фуқаролик қонунчилигига кўра таҳлил қилинади. Товар белгисидан лицензия шартномасида лицензиарнинг айбли ҳатти-ҳаракатлари олимларнинг фикрлари асосида ўрганилади. Судларда ушбу хусусиятдаги низоли ишлар кўрилиши билан боғлиқ назарий ва амалӣ тавсиялар, шунингдек тегишли қонунчиликни такомиллаштиришга қаратилган таклифлар ишлаб чиқилади.

Калит сўзлар: товар белгиси, лицензиар, лицензиат, лицензия шартномаси, жавобгарлик, мажбурият, зарар.

БАБАКУЛОВ Зафар Курбонназарович

Докторант (DSc) Ташкентского государственного юридического университета,

доктор философии по юридическим наукам (Phd)

E-mail: md_15@list.ru

ВОПРОСЫ ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ПРИ ИСПОЛЬЗОВАНИИ ТОВАРНОГО ЗНАКА

АННОТАЦИЯ

Использование товарных знаков вопреки интересам правообладателя ведет к нарушению имущественных и неимущественных прав, и подлежит соответствующей гражданско-правовой ответственности. В статье анализируются неправомерные действия лицензиара согласно лицензионному соглашению относительно товарного знака и их содержание в соответствии с гражданским законодательством. Анализируется правовая природа ответственности, возникающая из договорных отношений лицензиара. На основе мнений ученых в этой области рассматривается неправомерное поведение лицензиара согласно лицензионному соглашению на товарный знак. Разработаны теоретические и практические рекомендации связанные с рассмотрением судами споров подобного а также предложения по совершенствованию действующего законодательства.

Ключевые слова: товарный знак, лицензиар, лицензиат, лицензионный договор, ответственность, обязанность, ущерб.

BABAKULOV Zafar

Tashkent State University of Law, DSc candidate,

Doctor of Philosophy (PhD) in Law

E-mail: md_15@list.ru

ISSUE OF LEGAL LIABILITY ARISING FROM THE USE OF A TRADEMARK

ANNOTATION

The use of trademarks contrary to the interests of right holder leads to a violation of property and non-property rights of the right holder, and therefore, is subject to appropriate civil liability. The following article investigates the wrongful actions of the licensor contrary to the license agreement regarding the trademark and its content in accordance with the provisions of civil law. Additionally, the legal nature of the liability arising from these contractual relations of the licensor will be analyzed. This will be followed by carrying out the study of the misconduct of the licensor from the trademark licensing agreement based on the opinion of reputable scientists in the field. As a result, the courts will develop theoretical and practical recommendations for resolving disputes of this nature, as well as proposals for improving the current legislation.

Keywords: trademark, licensor, licensee, license agreement, liability, responsibility, damage.

Интеллектуал мулк объектлари доираси кенг бўлиб, айти вақтда у янги-янги хусусиятдаги номоддий неъматлар ҳисобига бойиб бормоқда. Шахсийлаштириш воситалари даромад олишга қаратилган тадбиркорлик фаолиятида муҳим аҳамиятга эга. Моддий ашё ва унинг ишлаб чиқарувчисини ўзида акс эттирган товар белгиларининг ижтимоий муносабатлари қамроғи кенг бўлиб, унинг ҳуқуқий муҳофазасини таъминлаш ҳам шунчалик даражада чегарасиздир.

Товар белгилари билан боғлиқ фуқаролик-ҳуқуқий муносабатларида жавобгарлик мутлақ ҳуқуқ эгасининг ўзига тегишли ҳуқуқлардан эркин фойдаланишга қаратилган учинчи шахслар олдидagi қафолатидир. Фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарлик учинчи шахсларнинг товар белгисига нисбатан қонунга зид ҳатти-ҳаракатларни амалга оширишдан тийилишни таъминлаш ҳамда ҳуқуқни бузган шахсларга нисбатан ўзида моддий ҳуқуқий хусусиятда бўлган таъсир чораларни қўллашни намоён этувчи юридик усуллардан иборат. Мазкур усуллар учинчи шахснинг айбли ҳатти-ҳаракатлари натижасида келиб чиққан ҳуқуқий оқибат ва сабабий боғланиш натижасида товар белгиси эгаси яъни мулкдорга етказилган зарар ва уни қоплаш билан боғлиқ чора-тадбирлар мажмуини ташкил қилади.

Товар белгилари муносабатларида фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарликнинг келиб чиқиш асослари қарздорнинг тегишли шартнома шартларини бажармаганлиги ёки лозим даражада бажармаганлиги; товар белгисидан мақсадга мувофиқ фойдаланмаганлиги натижасида сифатсиз маҳсулот ишлаб чиқарганлиги; учинчи шахсларнинг мутлақ ҳуқуқ эгасининг рухсатсиз контрафакт маҳсулотлар ишлаб чиқарган ва уни реализация қилганлиги, товар белгиси билан бир хил ёки ўхшаш бўлган домен номларини рўйхатдан ўтказиш ва фойдаланиш ва ҳ.клар оқибатида мулкий зарар етганлиги натижасида пайдо бўлади. Барча келиб чиққан фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарликлар у шартнома ёки шартномадан ташқари ҳолатларда пайдо бўлганлигидан қатъи назар, ўзида хусусий ҳуқуқ ва оммавий-ҳуқуқий тартибга солиниш муносабатларини намоён этади.

Бошқа ҳуқуқий жавобгарлик чораларидан фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарлик мазмунини олим Н.В.Витрук ўрганган ҳолда, «фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарликнинг асосий мазмуни бузилган ҳуқуқни тиклаш, етказилган зарарни юмшатишдан иборатдир. Мазкур хусусиятдаги жавобгарлик ҳуқуқни тикловчи-тўлдирувчи хусусиятга эга»лигини таъкидлайди [1, Б.229].

Жавобгарлик маълум функциялар орқали амалга оширилади. Ушбу функциялар жавобгарликнинг моҳиятидан келиб чиқиб белгиланади. Қатор муаллифлар фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарликнинг функциялари сифатида олдини олувчи ва компенсация қилувчи турларини кўрсатишади [2, Б.425]. Айрим адабиётларда фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарлик назорат қилувчи, олдини олувчи,

жазоловчи, тикловчи ва тарбияловчи каби функциялар орқали муносабат тартибга солиб борилади деб таъкидланади [3, Б.793].

Замонавий цивилистикада деликт ҳуқуқий муносабатлар ёки шартнома доирасида етказилган мулкӣ ва маънавий зарар турларининг хусусияти ва табиати жамият учун хавфлиликнинг ҳолатлари таҳлили натижасига эътибор қаратилади [4, Б. 574-578], [5, Б.329-333]. Бу борада Н.М.Коршунованинг фикрига қўшилган ҳолда, «барча ҳуқуқбузарликлар у ёки бу даражада жамият учун хавфли хусусиятга эга» [6, Б.489].

Товар белгилари билан боғлиқ муносабатларда фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарлик шартнома ва шартномадан ташқари ҳолатларда пайдо бўлади. Лекин, аксарият ҳолатларда жавобгарлик шартномадан ташқари ҳолатларда товар белгисидан мутлақ ҳуқуқ эгасининг розилигини олмасдан фойдаланган ҳолларда юзага келади. Товар белгиларидан ноқонуний фойдаланганлик учун фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарликни белгилашда, зарар етказган шахснинг хатти-ҳаракатлари ўрганилади ва ҳуқуқий баҳо берилади.

Ҳуқуқ эгасига етказилган зарар натижасида келиб чиққан жавобгарлик юқорида таъкидлаб ўтганимиздек, нафақат хусусий ҳуқуқ, балки оммавий ҳуқуқнинг ҳам бузилишига олиб келувчи қонунга зид бўлган хатти-ҳаракатлар (ҳаракатсизлик)ни ҳам ўзида намоён этади. Товар белгиси билан боғлиқ жавобгарликнинг оммавий-ҳуқуқий жиҳати истеъмолчи манфаатига, қолаверса давлатнинг хорижий давлатлар олдидаги иқтисодий имиджига қарши қаратилган бўлади. Қонунга зид асослар қарздорнинг ҳаракати (ҳаракатсизлиги)га эмас, балки субъектив фуқаролик ҳуқуқи бузилганлигига нисбатан қўлланилади [7, Б.714]. Умумий қоидага кўра, қонун ҳуқуқбузарлик қарздорнинг қайси хатти-ҳаракатлари натижасида содир этилганлигига эмас, балки мажбурият бузилганлигининг асл ҳолати билан қизиқади [7, Б.714]. Ҳуқуқбузарликка мос жавобгарлик давлатнинг қонунлари асосида белгиланади.

Товар белгилари муносабатларида фуқаролик-ҳуқуқий шартнома доирасидаги мажбурият, қарздорнинг кредитор томонидан талаб қилинган шартнома шартларида кўрсатилган талабларни бажармаганлиги ёки лозим даражада бажармаганлигини оқибатида келиб чиқади. Келиб чиқадиган мажбурият Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 324-моддаси 1-қисмига мувофиқ қарздор кредиторга етказилган зарарни тўлаши билан амалга оширилади.

Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 324-моддаси 2-қисмига мувофиқ қарздор томонидан мажбурият бажарилмаслиги оқибатида келиб чиққан жавобгарликни белгилашда суд зарарни тўлаш ҳақидаги талабни қарор чиқарилган кунда мавжуд бўлган нархларни эътиборга олган ҳолда қаноатлантириши мумкин. Қарздорнинг шартнома шартларини бажармаганлиги, қолаверса кредиторнинг шартнома шартларидан ташқари бошқа талабларини бажармаганлиги натижасида келиб чиқадиган зарар учун кредитор олдида мулкӣ жавобгар бўлади.

О.Оқюлов шартнома шартларини бузганлик учун фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарликка тортиш асосларини қуйидаги тўртта таркибий қисмдан иборат эканлигини таъкидлайди:

1) шартнома шартларини бузганлик. Яъни шартнома бўйича зиммасига юкланган мажбуриятларга хилоф ҳаракат ёки ҳаракатсизлик, бошқача айтганда, ҳуқуққа хилофлилик;

2) шартнома шартларини бузишда айбнинг мавжудлиги;

3) жавобгарлик субъектининг мавжудлиги. Фуқаролик ҳуқуқий жавобгарликнинг шартномавий мажбуриятларни бузганлик учун жавобгарлик турида жавобгарлик субъекти асосан ҳуқуқбузар ҳисобланади. Жавобгарлик субъектининг мавжудлиги жавобгарликни қўллашнинг мутлақ зарурий қисми ҳисобланади; зарарнинг мавжудлиги. Зарар моддий ва маънавий кўринишларда бўлиши мумкин [8, Б.285-286.].

Бошқа бир адабиётда зарар учун фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарликка тортиш учун бир вақтнинг ўзида қуйидаги ҳуқуқбузарликлар таркиби мавжуд бўлиши лозимлиги таъкидланади: зарар етказилганлиги (мавжудлиги); зарар етказувчи шахс ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги)нинг ҳуқуққа хилофлиги; етказилган зарар билан ҳуқуққа хилоф қилмиш ўртасида сабабий боғланиш; зарар етказувчи шахснинг айби ёки зарар етказувчи шахс хатти-ҳаракатларини назорат қилиш мажбурияти юкланган шахснинг айби [9].

Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 867-моддаси 1-қисми 2-бандига мувофиқ лицензия шартномасининг муҳим шарти лицензиатнинг лицензия шартномаси асосида ишлаб чиқарилаётган товарнинг лицензиар ишлаб чиқараётган товар маҳсулоти сифати билан бир хил бўлиши лозим. Лицензиатнинг ушбу шартга амал қилиши унинг мажбурияти ҳисобланади. Қонунчиликда белгиланган мазкур шарт лицензиар товар бозорида ўз обрўсини сақлаши ва

даромад топиш манбаасини ҳар қандай хавф-хатардан химоя қилишга қаратилган. Қолаверса, ушбу шартнинг истёъмолчилар манфаати билан боғлиқлиги сабаб давлатнинг ҳам ушбу товар белгисини муҳофаза қилиш мажбурияти ҳисобланади. Истёъмолчи манфаати, аввало оммавий ҳуқуқ доирасида тартибга солинади ва химоя қилинади.

Товар белгиларидан учинчи шахсларнинг лицензия шартномаси асосида фойдаланиши муносабатлари ўзида ҳам ижобий ҳам салбий жиҳатларни намоён этади. Хусусан шундай ижобий жиҳатларига лицензиар ўзи учун янги бозор майдонларини топиши; қўшимча даромад манбааларининг ошишига; ўз рақобатчилари билан тенг рақобатлашиш, ҳаттоки уларни бозордан чиқариб юборишига мажбур қилиш; товар белгиси қимматининг ошишига олиб келади. Лицензия шартномасининг салбий жиҳати лицензиатнинг маҳсулоти ҳар доим ҳам лицензиарнинг маҳсулоти каби сифатда бўлмаслиги ҳисобланади. Биргина ушбу иккинчи ҳолат юқорида таъкидланган ижобий жиҳатларнинг барчасини йўққа чиқаради. Бу эса лицензиарнинг обрўсига путур етишига ва охир-оқибатда унинг товар бозоридан рақобатчи маҳсулотларга бардош бера олмасдан чиқиб кетишига олиб келади.

Лицензия шартномаси асосида ишлаб чиқарилаётган маҳсулот сифатининг пасайиши ҳар доим лицензиат томонидан қасддан содир этилади. Шартнома шартларига кўра лицензиатнинг лицензиар товаридан паст сифатда бозорга олиб кириши ва уни сотиши тегишли фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарликни келтириб чиқаради. Лицензиатнинг шартнома шартларига зид фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарликни белгилашда ҳуқуқбузарликнинг моҳиятини тушуниш ва тартибга солиш муҳим аҳамиятга эга. Шунинг назардан четда қолдирмаслик керакки, лицензиатнинг лицензиар маҳсулотидан паст сифатда ишлаб чиқаргани ва уни сотиш учун тайёрлаб қўйганлиги фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарлик асосини эмас балки, фуқаролик-ҳуқуқий муҳофаза функциясини қўллашни ўзида намоён этади. Яъни, лицензиар томонидан тайёрланган сифатсиз маҳсулотлар йўқ қилиниши лозим.

Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 1036-моддаси 4-қисми 2-бандида белгиланган мутлақ лицензия шартномаси асосида юзага келадиган фуқаролик жавобгарлик мазмунига кўра, лицензиат лицензиар олдида субсидиар жавобгар бўлади. Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 1036-моддаси 4-қисми 2-бандида белгиланган оддий номутлақ лицензия шартномасига кўра қўшимча лицензиат томонидан ишлаб чиқарилаётган маҳсулотнинг лицензиар маҳсулоти билан солиштирилиши натижасида сифатсизлиги маълум бўлса, қўшимча лицензиат лицензиар олдида лицензиат билан бирга солидар тартибда субсидиар жавобгар бўлади. Яъни, кредитор лицензиардан ҳам, лицензиатдан ҳам ёки уларнинг икковидан ҳам зарарни қоплашни талаб қилиши мумкин [9].

Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 1107-моддаси 1-қисмига кўра, товар белгисидан қонунга хилоф равишда фойдаланаётган шахс қоидабузарликни тўхтатиши ва товар белгисининг эгасига етказилган зарарни тўлаши шарт. Афсуски, лицензия шартномасида белгиланган мажбуриятни бажармаганлиги учун лицензиарга етказилган зарарни ҳисоблаш ва қоплаш тартиби ва асослари Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодексига белгиланмаган. Шунингдек ушбу масала юзасидан биронбир суд тушунтириши ҳам мавжуд эмас.

Ўзбекистон фуқаролик қонунчилигидан фарқли ўлароқ, Россия Федерацияси Фуқаролик кодексининг 1515-моддаси 4-қисмида товар белгисига етказилган зарарни компенсация қилишда нисбатан аниқ мазмундаги қоида белгиланган. Товар белгисига етказилган зарар учун компенсация уч асосга кўра, яъни 1) суднинг қарорига кўра беш мингдан беш миллион рублгача бўлган миқдорида; 2) контрафакт товарлар қийматининг икки қарра миқдорида; 3) товар белгисидан фойдаланиш ҳуқуқи қийматининг икки қарраси миқдорида.

Товар белгисига нисбатан етказилган зарар учун фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарликни белгилашда қарздорнинг айбли хатти-ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) баҳоланиши лозим. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 333-моддаси 1-қисмига мувофиқ қарздор мажбуриятни лозим даражада бажариш учун ўзига боғлиқ бўлмаган ҳамма чораларни кўрганлигини исботласа, у айбсиз деб топилади. Мазкур модданинг 2-қисмига кўра, айбнинг йўқлиги мажбуриятни бузган шахс томонидан исботланади. Лицензиат мажбуриятни бузганлик учун фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарлик асосларини кўриб чиқишда судлар қарздор (лицензиат ёки қўшимча лицензиат)нинг ҳуқуқи бузилмасидан олдинги лицензиарнинг шартнома шартларини бажаришда айбли хатти-ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) бор ёки йўқлиги аниқланиши лозим.

Лицензия шартномаси бўйича лицензиат товарининг сифати лицензиар товари сифати билан аниқ мос келиши шарт бўлар экан, бундай ҳолатда лицензиар ҳам кейинчалик лицензиатнинг

ҳам ноқулай вазиятга солиб қўймаслиги, лицензиарнинг атайин лицензиат товарининг сифати тушиб кетиши ва бунинг оқибатида лицензиар жавобгарлиги келиб чиқишидан олдини олишда лицензиарнинг ҳам хатти-ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги)дан муҳофаза қилиш зарурияти юзага келади.

Лицензиат билан шартнома муносабатлари амал қилган даврида лицензиар айрим ҳолатларда ўзига тегишли товарнинг сифати ва кўринишини ўзгартиради. Ўз навбатида лицензиар ушбу ўзгаришдан лицензиатни ҳам хабардор қилиб бориши лозим. Лицензиар мазкур шартни бажармаган тақдирда лицензиат томонидан ишлаб чиқарилаётган маҳсулотнинг сифати лицензиар маҳсулоти сифати билан аниқ мос келмайди. Натижасида лицензиарнинг ушбу ҳаракатсизлиги учун лицензиат моддий зарар кўришига олиб келади. Маҳсулот сифати ва кўринишининг ўзгаргарганлиги тўғрисида лицензиатни хабардор этиш шартноманинг муҳим шarti ҳисобланади ва бу ўз навбатида лицензиарнинг мажбуриятидир.

Лицензия шартномаси бўйича товар белгисидан фойдаланиш ҳуқуқини лицензиатга тақдим этиш ҳуқуқининг ўзига хос яна бир муҳим жиҳати, лицензиат шартнома бўйича нафақат товар белгисидан, балки лицензиарнинг махфий бўлган тижорат сиридан ҳам фойдаланиш ҳуқуқини қўлга киритади. Шартномага кўра, лицензиарга тегишлимаҳсулотнинг сифати лицензиатнинг маҳсулоти билан аниқ мос бўлиши маҳсулот таркибидаги турли хил ингредиент ва қўшимчаларни бир ном остида бирлаштирган тижорат сирини билан бевосита боғлиқ. Бу эса товар белгиси ва тижорат сирининг бир-бири билан ўзаро чамбарчас боғлиқлигини англатади. Тижорат сирининг ошкор бўлиши, ўз навбатида, товар белгиси қийматининг ҳам тушиб кетишига олиб келади. Шу сабабли ҳам лицензиар ҳар доими ҳам шартномаси шартларигаамал қилган ҳолда тижорат сирини ташкил этувчи маълумотларни лицензиатга тўлиқ тақдим этмайди.

Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 867-моддаси 1-қисми 5-бандига кўра лицензиат лицензиарнинг ишлаб чиқариш сирларини ва ундан олган бошқа махфий тижорат ахборотларини ошкор қилмаслиги лозим. Лицензия шартномаси бўйича лицензиатнинг ушбу шартга қатъий амал қилиши ва унинг ошкор бўлишидан муҳофазаланишни таъминлаш билан боғлиқ ҳолатлар лицензиарнинг доимий назоратида бўлади. Лицензия шартномаси бекор бўлган ҳолатларда ҳам лицензиат зиммасида тижорат сирини ошкор қилмаслик мажбурияти сақланиб қолади ҳамда уни кейинчалик ошкор қилиш лицензиат (қарздор)нинг лицензиар (кредитор) олдида фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарлигини келтириб чиқаради.

Умуман олганда, товар белгисидан фойдаланиш билан боғлиқ ҳар қандай фуқаролик-ҳуқуқий шартномалари доирасида келиб чиқадиган ўзаро жавобгарлик ҳолатларининг тағ замирида тарафларнинг шартнома мажбуриятини бажармаганлик ёки лозим даражада бажармаганлик учун келиб чиқадиган моддий жавобгарлик ётади. Ушбу фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарлик зарар кўрган шахснинг мулкый аҳволини қарздорнинг ҳисобидан қоплашни назарда тутати. Шу нуқтаи назардан, қарздорнинг айбли хатти-ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) натижасида келиб чиқадиган фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарликни белгилашда кредитор мутлақ ҳуқуқларининг бузилганлиги доирасини аниқ белгилаш талаб этилади. Мазкур чегара, аввало шартномада кўрсатилган ҳар бир мажбуриятнинг бажарилмаганлиги ёки лозим даражада бажарилмаганлиги нисбатининг олиниши ҳамда умумий ҳолдаги зарар ҳисобланаши билан белгиланади.

Товар белгисидан фойдаланиш билан боғлиқ лицензия шартномасида кўрсатилган мажбуриятни, ўзининг бепарволиги натижасида бажармаслиги оқибатида келиб чиқадиган фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарлик ҳаракат орқали келиб чиққан жавобгарлик билан бир хил мазмунга эга. Лицензиатнинг ҳаракатсизлиги натижасида фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарлик кўп ҳолларда сублицензия шартномасига асосан келиб чиқади.

Лицензиарнинг лицензиатга оддий номутлақ лицензия шартномаси асосида берилган сублицензия шартномасини тузиш натижасида қўшимча лицензиатнинг ишлаб чиқараётган товари лицензиарнинг товар сифатига аниқ мос келмаслиги ҳамда бундан хабари бўлган лицензиатнинг ушбу ҳолатни олдини олиш учун тегишли чораларни кўрмаганлиги, хусусан бу ҳақида қўшимча лицензиатни огоҳлантирмаганлиги натижасида келиб чиқади.

Фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарлик асосларига кўра, зарарни қоплаш фақат моддий кўринишда бўлади. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 14-моддаси 2-қисмига мувофиқ кредиторнинг зарари деганда, уни мол-мулкнинг йўқолиши ёки шикастланиши (ҳақиқий зарар), шу билан бирга кредитор ҳуқуқлари бузилмаганда, одатдаги фуқаролик муомаласи шароитида олиши мумкин бўлган, лекин ололмай қолган даромадлари (бой берилган фойда) тушунилади.

Товар белгисига нисбатан етказилган зарар тўлиқ хажмда, бой берилган фойдани ҳам қўшиб ҳисобга олган ҳолда ундирилади. Умумий қоидага кўра, зарарни тўлаш мажбурияти бевосита зарар етказувчига юкланади. Аини пайтда қонунда етказилган зарарни тўлаш мажбурияти зарар етказган шахсга эмас, балки унинг хатти-ҳаракатлари учун масъул бўлган ёхуд унинг хатти-ҳаракатларини назорат қилиши лозим бўлган шахсларга ҳам юкланиши мумкин.

Айб зарар етказувчининг ўз қилмиши ва унинг оқибатларига рухий психик муносабати ҳисобланади. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексида белгиланган жавобгарликнинг умумий асосларига кўра, субъектив муносабат унинг намоён бўлиш шаклларига қараб қасд ва эҳтиётсизликка фарқланади. Қасд деганда, ҳуқуққа хилоф ҳаракат (қилмиш)нинг зарарли оқибатларини олдиндан кўриш, унинг рўй беришини ишташ ёки унинг рўй беришига онгли равишда йўл қўйиши тушунилади. Эҳтиётсизлик муайян ҳолатларда зарур ва шарт бўлган диққат-этибор, эҳтиётсизлик, жонқуярлик, ғамхўрлик, меъёр ва ш.к.лар йўқлигида намоён бўлади [9]. Фуқаролик-ҳуқуқий шартнома доирасида товар белгиси эгасига етказилган зарар ҳар доим қасддан содир этилиб, улар хусусан лицензиат товарининг сифати лицензиар товарининг сифати билан аниқ мос келмаслиги; лицензиатнинг лицензиар билан бир ҳудудда рақобатлашиши; қўшимча лицензиатнинг сифатсиз маҳсулот ишлаб чиқаришига йўл қўйиб берилиши; лицензиат ўз товар маҳсулотини лицензиар товари билан қиёсий реклама қилиши ҳамда лицензиарнинг шартнома бўйича бошқа кўрсатма ва топшириқларини бажармаслигида намоён бўлади. Ушбу ҳолатлар қарздор томонидан ҳар доим қасддан содир этилади ва охир оқибатда мутлақ ҳуқуқ эгасига зарар етиши билан тугайди.

Суд амалиётида товар белгиларидан ноқонуний фойдаланиш ҳолатлари билан боғлиқ низоларни кўриш ҳолатлари ҳам йилдан йилга ортиқ бормоқда. Хусусан суд статистикаси маълумотларига кўра 2017 йилда интеллектуал мулк объектлари билан боғлиқ жами 85 та иш кўрилган бўлиб, шундан 74 таси товар белгиларига тааллуқлидир. 2018 йилнинг биринчи чорагида кўрилган 17 та ишдан эса 15 таси товар белгилари низолари билан боғлиқ [10]. Товар белгиларидан ноқонуний фойдаланиш ҳолатлари кўп ҳолатларда товар бозорида маълум ва машҳур товар белгилари билан боғлиқдир.

Тошкент шаҳар иқтисодий суди томонидан 2020 йил 28 февралда №4-10-2011/27-сонли даъвогар «FUTURE ENTERPRISES PTE» Сингапур компанияси жавобгар «TAHIR FORTUNA TRADE» МЧЖга нисбатан товар белгисидан ноқонуний фойдаланиш ҳолати юзасидан даъво иши кўриб чиқилади [11]. Иш ҳолатларидан маълум бўлишича, «FUTURE ENTERPRISES PTE» Сингапур компанияси «MacCoffee» товар белгиси билан қадокланадиган «учтаси бирда (3+1)» кофе ичимликларини ишлаб чиқариб келаётганлиги жавобгар «TAHIR FORTUNA TRADE» МЧЖ эса ушбу товар белгиси билан адаштириш даражасида ўхшаш бўлган «MicCoffee» белгиси остида худди шу турдаги маҳсулотларни ишлаб чиқарганилиги ва уни товар бозорига сотиш учун чиқарганлиги ва сотганлиги маълум бўлади. Натижада суд қарорига асосан «TAHIR FORTUNA TRADE» МЧЖга нисбатан «MicCoffee» белгиси кўрсатилган қадокларни йўқ қилиш ва ушбу белги остида савдога чиқарилган маҳсулотларни қайтариб олиш ва уларни йўқ қилиш мажбурияти юкланади.

Хорижий давлатлар суд амалиётида миллий брендлар шу даражада кучли ҳимояланганки, ҳаттоки муайян бренд остида бошқалар томонидан ишлаб чиқарилаётган маҳсулотнинг хусусияти ҳам муҳим аҳамиятга эга. Хусусан, шундай хусусиятдаги низоли ҳолат Германия суди томонидан кўриб чиқилган. Маълумки, «Mc Donald's Corporation» фирмаси (даъвогар) «Mc» ва «Mac» («Mc Donald's» «BIG MAC») товар белгилари остида ишлаб чиқариладиган гамбургер маҳсулотлари билан бутун дунёга машҳур.

Ишнинг мазмунига кўра, «Mc» ва «Mac» товар белгиларининг эгаси Германия давлатида ушбу белгиларни рўйхатдан ўтказган. Шу билан бирга, «Dieter Rahmer» фирмаси (жавобгар) ҳам ўзида «Mac» сўзларини ифодалаган «Mac Dog» «Mac Cat» белгиларидан кучук ва мушуклар учун қоришма озуқаларини ишлаб чиқараётганлиги асосида Германия патент идорасига рўйхатдан ўтказиш учун мурожаат қилади.

«Dieter Rahmer» фирмасининг «Mac Dog» «Mac Cat» белгиларининг «Mc Donald's Corporation» фирмасига тегишли ўзида «Mc» ва «Mac» сўзларини ифодалаган товар белгиларига ўхшаш белгилардан фойдаланаётганлиги ҳамда ушбу ҳолат инсофсиз рақобат сифатида намоён бўлиш важи билан Германиянинг Инсофсиз рақобатни чеклаш тўғрисидаги Қонунининг 1-моддасига асосан Мюнхен маҳаллий судига мурожаат қилади.

Даъвогарнинг фикрича, «Dieter Rahmer» фирмаси онгли равишда «Mac» сўзининг кенг истеъмолчилар орасида машҳурлигидан фойдаланиб, унинг йиллар давомида тўпланган обрўсини

тўкиш мақсадида «Mac Dog» ва «Mac Cat» белгиларидан товар маҳсулотларини ишлаб чиқариш учун фойдаланиб келган. Даъвогар ўз сўзида давом этиб, ўзида «Mac» сўзини ифодалаган товар белгилари кенг истеъмолчилар оммаси кўзи олдида гамбургер маҳсулотлари келишини, жавобгар эса ушбу сўзлар ифодаланган белгилардан кучук ва мушуклар учун озуқа маҳсулотларини тайёрлаб келганлиги ва уни сотганлигини, бу эса унинг товар бозоридаги обрўсига жиддий путур етказишини алоҳида қайд этиб ўтади. Натижада Германия Федерал Олий суди шикоятни қўллаб-қувватлаб «ушбу белгининг эгаси 1983 йилдан бери ўзида «Mac» сўзи ифодаланган товар белгиларидан фойдаланиб бозорда юксак обрўга эришган. Жавобгар томонидан «Mac» сўзидан фойдаланган ҳолда кучук ва мушуклар учун озуқа маҳсулотларини тайёрланиши ва сотилиши эса ушбу белги остида ишлаб чиқарилаётган гамбургерларни истеъмол қилувчиларнинг иштахасини бўғиши мумкинлигини ҳисобга олиб, инсофсиз рақобат сифатида баҳоланиши лозимлиги тўғрисида қарор чиқаради [12, Б.326-332].

Мутлақ ҳуқуқ эгасига етказилган зарар учун фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарликни белгилашда етказилган зарарни ҳисоблаш ва уни қарздордан кредитор ҳисобига ундириш билан боғлиқ ягона қонуннинг мавжуд эмаслиги ҳуқуқни қўллаш амалиётида айрим муаммоларни келтириб чиқармоқда. Ушбу ҳолатни О.Оқюлов баҳолаган ҳолда «объектни баҳолаш шунчалик қийин бўлса, у ҳолда объект билан боғлиқ ҳуқуқбузарлик натижасида етказилган зарар, олинмай қолган (бой берилган) фойдани ҳисоблаш қанчалик мураккаб бўлишини тасаввур қилиш мумкин» [8, Б.291].

Судлар товар белгисининг бозор қийматига таяниблицензия шартномаси бўйича келиб чиққан зарарни ҳисоблаш асосларини аниқлаш ва тегишли фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарликни белгилашда товар белгисини яратиш билан боғлиқ қилинган харажатлар (дизайнерлик иши, маркетинг тадқиқоти, аудитория кузатувлари); ўрганилаётган товар белгиси остидаги маҳсулот сифатини тизимини яратишда сарфланган харажатлар; ўрганилаётган товар белгиси остидаги маҳсулот сифати ва нархидан истеъмолчиларни ҳабардор этишдаги харажатлар; товар белгисини муҳофаза қилиш ва ҳимоя қилиш учун қилинган харажатлар; зарар ҳажмини аниқлаш, ҳуқуқбузарлик вақти, шунингдек ҳуқуқбузарликни асослашда далилларни тўплаш ва уни судга тақдим этиш учун қилинган харажатлар; товар белгисига нисбатан ҳуқуқ бузилиши натижасида истеъмолчилар ишончини ва бозордаги ишчанлик обрўсини тиклаш учун қилинган харажатлар; бозордан оладиган улушни тиклаш (маркетинг тадқиқотини олиб бориш, реклама) учун қилган харажатлари; товар белгиси остидаги маҳсулот сифатини тиклаш учун қилган харажатлар; товар белгиси савдосини йўлга қўйиш ва уни бошқаришда ходимлар малакасини ошириш учун қилинган харажатлар каби масалалар эътиборга олинishi лозим. Ўз навбатида лицензиатнинг ҳам товар белгисига доир ҳуқуқларини амалга оширишда келиб чиқиши эҳтимолий зарарларни ҳисоблашда товарнинг сифат стандартини сақлашга қилинган харажатлар; товар белгисини ҳудудларда оммалаштириш учун сарфланган харажатлар; товар белгиси билан маркировка қилинган товарларни сотиш ва уни бошқариш учун лицензиат ходимларини ўқитиш учун қилинган харажатлар; зарар ҳажмини аниқлаш, ҳуқуқбузарлик вақти, шунингдек ҳуқуқбузарликни асослашда далилларни тўплаш ва уни судга тақдим учун қилинган харажатлар ўрганиб чиқилади.

О.Оқюловнинг фикрича, «амалдаги молиявий меъёрий ҳужжатларда интеллектуал мулк объектларини пул қиймати мезонлари аниқ мавжуд эмас». Олимнинг фикрича, «бозор – қийматни белгиловчи асосий ҳакамдир. Бироқ интеллектуал мулк бозорида сотувчи – мулкдор ҳам, оловчи харидор ҳам бу масалада ўз субъектив нуқтаи назаридан эмас, балки илмий ва иқтисодий асосланган мезонлардан келиб чиқмоғи лозим [8, Б. 267-268].

Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 985-моддаси 4-қисмига мувофиқ зарар етказган шахснинг айби бўлмаган тақдирда ҳам зарарни тўлаш мажбурияти қўлланилиши мумкин. Демак, фуқаролик ҳуқуқий жавобгарликни қўллашда ушбу тур бўйича айб мутлоқ зарурий эмас, балки нисбий зарурий қисм бўлиб чиқади.

Товар белгилари муносабатларида фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарлик ва уни белгилаш масаласи миллий қонунчиликда ўзининг тўлиқ якунига эга эмас. Шунга мувофиқ, халқаро қонунчилик талаблари ва ҳуқуқни қўллаш амалиётидан келиб чиққан ҳолда Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 1107-моддасига қуйидагича қўшимча киритиш таклиф қилинди:

«Суд томонидан товар белгисидан ноқонуний фойдаланганлик натижасида етказилган зарар ҳамда олинган фойда миқдорини аниқлаш имкони бўлмаса, келиб чиққан зарар компенсация қилиш ёки ҳуқуқбузар олган даромадини ҳуқуқ эгасига қайтариш йўли билан қопланади.

Ҳуқуқ эгаси ўз хоҳишига кўра зарар етказувчидан етказилган зарарни қоплаш ўрнига қуйидагиларга мувофиқ компенсация қилишни талаб қилишга ҳақли:

товар белгиси ноқонуний жойлаштирилган товарлар қийматининг икки баробари миқдорида; ёки товар белгисидан қонуний фойдаланиш учун одатдаги ҳолатлардаги нархлардан келиб чиққан ҳолда товар белгисидан фойдаланиш ҳуқуқининг икки баробари миқдорида». Ушбу қоида товар белгисидан ноқонуний фойдаланганлик учун жавобгарликнинг аниқ чорасини белгилаш имконини беради.

Иқтибослар/Сноски/ References:

1. Витрук Н. Общая теория юридической ответственности. – Litres, 2019.. –// <https://books.google.co.uz/books>.
2. Тархав В.А. Понятие и значение гражданско-правовой ответственности // Гражданско право. Часть 1 / под. ред. З.И.Цыбуленко. –М., 1998. – // https://scholar.google.com/scholar?cluster=5444528835671171069&hl=ru&as_sdt=2005&scioldt=0,5.
3. Хачатуров Р.Л. Липинский Д.А. Общая теория юридическое ответственности: монография. –СПб. Издательство Юридический центр Пресс. –2007. – // <https://may.alleng.org/d/jur/jur583.htm>.
4. Брагинский М.И. Витрянский В.В. Договорное право: Общие положение. – М., 1997.;
5. Грибанов В.П. Осуществление и защита гражданских прав. – М., 2000. –. https://private-right.ru/wp-content/uploads/Dogovornoe_pravo_T1.pdf.
6. Гражданское право современной России. Очерки теории. / Под. ред. Н.М. Коршунова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА. 2006. – //C:/Users/User/Downloads/ Гражданское_право_современной_России._Очерки_теории 20(1).pdf.
7. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Общие положение. Книга первая. – М., 2007. – С.714. http://library.nlu.edu.ua/poln_text/knigi/dogovor_kn_1.htm.
8. Окюлов О. Интеллектуал мулк ҳуқуқий мақомининг назарий ва амалий муаммолари / Масъул муҳаррир Ҳ.Раҳмонкулов. – Т.: ТДЮИ, 2004.
9. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексига шарҳ: илмий шарҳлар. Т3. ЎзР Адлия вазирлиги. – Тошкент. Baktaria press, 2013. – Б.254. <https://www.osce.org/uz/uzbekistan/106233>.
10. <http://www.ima.uz/uz/services/sud-amaliyoti>.
11. <https://public.sud.uz/#!/sign/economy>.
12. Mc Donald's Corporation and Mc Donald's Deutchland v Dieter Rahmer IIC. – 1999. – V.30. –. tib.eu/en/search/id/BLSE%3ARN062447990/Germany-MAC-Dog-Protection-of-well-known-marks/.